

ÚVOD K DATABÁZI 3. ČÁST

Výplatní stroje použité v Československu

Na úvod

Období let 1946 - 1992 plynule navázalo na výplatní stroje, které byly používány v Československu v předchozích obdobích. Na začátku tohoto období byly používány jen stroje FRANCOTYP. Později v letech šedesátých a sedmdesátých se situace změnila. Postupně přibývaly v poštovním provozu i stroje jiných výrobců. Dominantní v té době byla soustava POSTALIA. Dovoz ostatních strojů byl jednorázový. Byly jimi stroje Pitney - Bowes a Postalia Junior 100. Tento výběr doplnil jediný komerční stroj Lindaco - Krag (dvoubarevný).

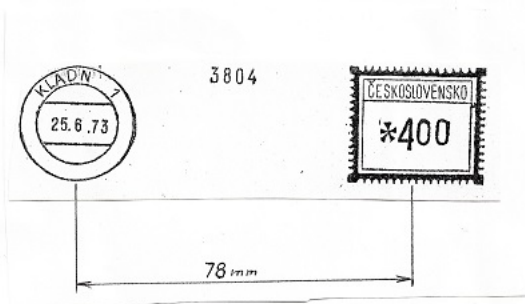
FRANCOTYP

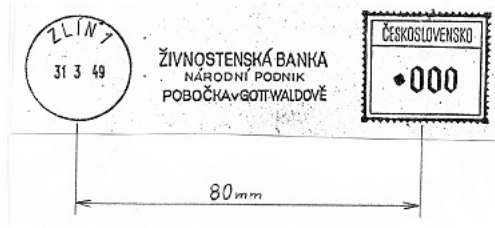
Československá poštovní správa se rozhodla pro stroje třetí generace - s mnohonásobnou pohyblivou výplatní hodnotou. Vedla ji neblahá zkušenost se stroji s pevnou či limitovanou hodnotou, které se ukázaly jako mnohdy nefunkční v době hyperinflace. Správa se rozhodla pro stroje Francotyp, které byly dodány Říšské poštovní správě v Německu v roce 1923, neboť vyřešily problémy s hyperinflací při vyplácení zásilek.

Na začátku 20. let se výplatní stroje Francotyp vyráběly ve dvou výrobních provozech - Anker Werke a BaFra Werke. Jednalo se o stroje se stejnou konstrukcí. Lišily se vzhledem. Hlavní rozdíl byl v osové vzdálenosti mezi spuštěnými osami v denním a výplatním razítku vedenými jejich středy.

Anker měl vzdálenost 60 mm, BaFra 74 mm +/- . Z praktických důvodů označujeme v popisu otisků symbolem FR 6 (Anker) a F R 8 (BaFra). Později byl v obou provotech vyráběn další typ - ruční model označovaný jako Francotyp C s osovou vzdáleností 78 mm. Vyráběn od roku 1928. K této řadě přibyl od roku 1937 další stroj Francotyp D (Anker) s osovou vzdáleností 67 mm. Některé další modely měly vzdálenost 80 mm (mutace CE). Rok 1959 přinesl další model s osovou vzdáleností 77 mm (nese označení Cc). Je těžké odlišit pouhým okem modely B a C. proto v popisu se objevuje jen symbol FR 8 pro oba. V případě absolutní jistoty se označuje model C jako C.

Výplatní otisky odlišené osovou vzdáleností.

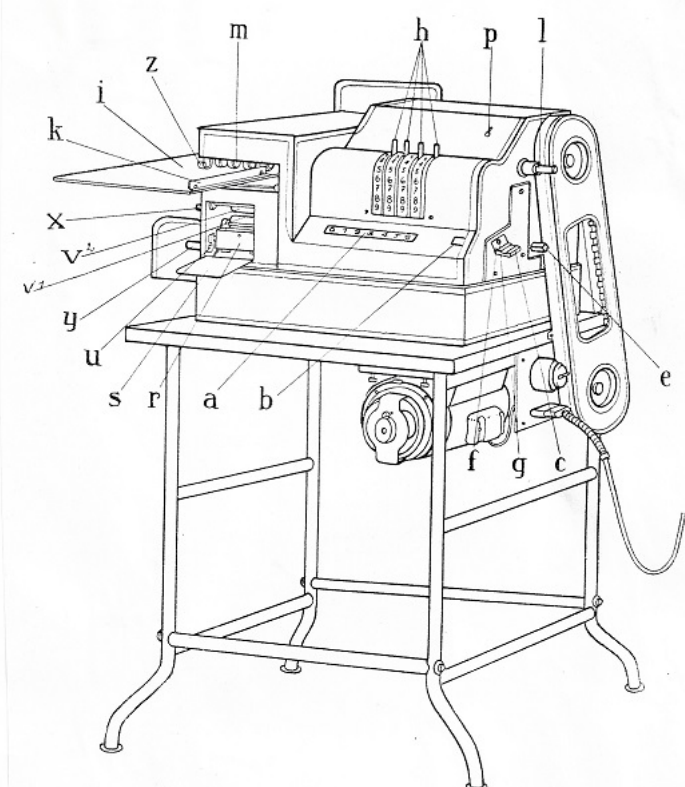

Poznámka: Modely Francotyp A + B - výplatní otisky se otiskují na šířku (zásilka při otiskování se pohybuje v kolmém smětu na podélnou osu otisku). Modely C + D se pohybují rpzdílně - po délce. To má vliv na umístění označení uživatele. U modelů A + B jsou často umístěny do hloubky pod samotným otiskem, u modelů C je možno zařadit o otisku i druhé označená uživatele vlevo od denního razítka.

Popis funkčních částí výplatního stroje Francotyp

(Zdroj: Rukopis Katalogu výplatních otisků autorů L. Janů/I.Leiše komerčních uživatelů mimo Prahu a mimo poštovní úřady za období 1946 - 1988).

Výplatní stroj s elektromotorem uložený na stojanu.
a - počítadlo výplatní hodnoty, b - počítadlo proužků,
c - pravítko proužku, h - páky nastavení hodnoty, i - deska
pro uložení zásilky, l - hřídel pro ruční pohon, m - válečky
pro pohon zásilky, r - vanička s barvou, v - barvicí válečky

Rozbor identifikačních znaků výplatních otisků Francotyp

Výplatní číslice

Československo si při jednání s firmou Francotyp vyhradilo řadu výjimek, které se týkaly vzhledu otisků. Jedním z nich bylo vytvoření tzv. československých číslic, u kterých byla hlavním poznávacím znakem o v á l n o s t a typická v ý p l a t n í z n a m é n k a před hodnotou.

Francotyp A - číslice jsou široké, střední tloušťky čar. První dvě číslice jsou vyšší (koruny), další dvě nižší (haléře). Zarovnány jsou všechny číslice shora. První místo zaujímá výplatní razítko ve tvaru pěticípé hvězdičky s čárovými paprsky (palcátový typ).

Francotyp B - původně třímístný. První číslice (koruna) vyšší než další dvě (haléře). Bez výplatního znaménka. Čtyřmístné stroje již měly v sobě výplatní znaménko. Stejně to bylo i u strojů C. Objevila se u nich pěticípá hvězdička s paprsky směrem vně se rozšiřujícími se. I u těchto strojů jsou dvě velikosti výplatních číslic - pro koruny a haléře. Tloušťka je větší než u strojů Francotyp A. Často se liší svým tvarem. Neexistuje jednotnost.

Pozdější zásahy (opravy, nedostatek náhradních dílů apod.) vnesly do vzhledu číslic mix rozmanitosti otisků v tomto ohledu.

Rok 1945 nasadil původnímu úmyslu korunu. Na zabraných územích v rámci německých reparací poštovní správa obdržela řadu strojů s německými (gotickými hranatými či novogotickými číslicemi) a s různými výplatními znaménky před výplatní hodnotou (např. prázdná či plná kolečka či tečky , kosočtverce různé velikosti atd.). Do tohoto procesu často zasáhly ruce mechaniků, kteří stroje opravovali a připravovali pro provoz.

Pořadové číslo otisku (číslo počítadla vyplacené zásilky)

I toto bylo přání československé poštovní správy sdělené výrobci. V Německu se též používaly, ale jejich vnášení do konstrukce strojů bylo odstraněno koncem 30. let.

Číslo počítadla bylo umístěno buď ve s t ř e d o v é poloze mezi denním a výplatním razítkem anebo v h o r n í poloze či prostě chybělo.

Francotyp A - číslice hodně široké, typická svým tvarem.

Francotyp B - stejná šířka, ale nižší.

Francotyp C - číslice úzké a vysoké.

Postupem času se tyto číslice odstraňovaly jako nepotřebné. Byly často ostraňovány, neboť vadily většímu označení oprávněného uživatele anebo když byl jejich mechanismus porouchán. Hodně strojů z německých reparací, které zůstaly Československu tyto číslice již od roku 1937 neměly. Často tyto číslice byly zablokovány a některé otisky měly stále stejné číslo.

Datové číslice v denním razítku

Francotyp A - datová kolečka hodně široká, později bránily rekonstrukci při zasazování dvoukruhových denních razítek, což čs. poštovní správa později nařídila. Číslic jsou též široké s rozměrem 3 x 1,5 mm. Na kolečku je dvanáct znaků.

Rozlišení ve srovnání se stroji B a Cb. Rozlišení je v šířce číslic s mezerami mezi dnem, měsícem a vročením, široké číslice bez těchto mezer, široké číslice s tečkami za dny a měsíci. Existují i široké číslice s tečkami.

Francotyp C - číslice jsou úzké.

I zde docházelo při pozdějších zásazích k různému vytváření vzhledových mutací.

Limitace vročení (letopočtu).

U strojů, které byly v delším používání, docházelo k vyčerpání zásoby vročení a muselo být nahrazeno číslicemi, které se často lišily vzhledem a velikostí (v zásadě byly vyšší).

Na místě letopočtu se objevil j plný čtvereček. Často se používaly i datová kolečka ze strojů jiných soustav (např. anglických). Ty měly výhodu, že vročení nebylo na jednom kolečku, ale na dvou pro desítky a jednotky. Byly tudíž použitelnější z důvodu nevyčerpanosti. Tyto číslice jsou menší a zaoblené a mají výrazné tečky za dny i měsíci.

Pevná nula ve výplatní hodnotě

Padesátá léta přinesla obavu, že počet výplatních číslic nebude pro některé výplatné stačit. Proto se se přidávaly letováním tzv. p e v n é n u l y. Tyto číslice byly odlišné od ostatních. Tato úprava se prováděla u tří- i čtyřmístných hodnot. Muselo dojít i k různým posunům, takže osová vzdálenost v mnoha případech nebyla dodržena a sběratele může vést k pomýlení.

Výjimkou nejsou ani stroje s pětímístnou výplatní hodnotou.

Výplatní proužek

Stroj FRANCOTYP bylo možno uvést do chodu až po vložení výplatního proužku z tuhého kartonu s vyznačenou hodnotou, která byla různá. Proužek se zakoupil na poště. Pracovník pošty poté vložil proužek do stroje, posléze zamkl a zaplomboval. Klíč zůstal na dohlédací

poště. Když došlo k vyčerpání předplacené částky, stroj se zablokoval.

Výrobní číslo stroje

Každý stroj měl své číslo s písmenem typu předčíslem. Pro specializovaného sběratele má toto číslo svůj význam, neboť může sledovat cestu stroje poštovním provozem. Jsou i jiné údaje, ale tato čísla nemají pro sběratele žádný význam. Výrobní číslo přiděluje výrobce, další čísla dohlédací pošta anebo evidčně i majitel či uživatel výplatního stroje.

V letech 1927 - konec 30. let si pošta vedla jakousi centrální evidenci strojů, ovšem později od této evidence upustila.